

PEKİN+5:

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'DE

KADININ İNSAN HAKLARI

VE TÜRKİYE'NİN TAAHHÜTLERİ

Aralık, 2001

Kadının İnsan Hakları Projesi (KİHP) - Yeni Çözümler Vakfı İrtibat Bürosu
Women for Women's Human Rights (WWHR) - New Ways Liaison Office

**PEKİN+5:
BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'DE KADININ İNSAN HAKLARI VE TÜRKİYE'NİN
TAAHHÜTLERİ**

1. Basım, 2,000 adet basılmıştır.
Aralık, 2001

Hazırlayanlar

Ela Anıl, Pınar İlkcaracan, Zülal Kılıç, Karin Ronge, Gülşah Seral, Tuluğ Ülgen

Yayın Koordinatörü

Ayşe Berktaş Hacimirzaoğlu

Grafik Düzenleme

Myra

Renk Ayrımı

Senkron

Baskı

Stampa

Bu kitapçık Uluslararası Kadın Sağlık Örgütü (International Women's Health Coalition) ve İsviçre Kalkınma ve İşbirliği Kurumu'nun (Swiss Agency for Development and Cooperation) katkılarıyla yayımlanmıştır.

Fotoğraf arşivinden yararlanmamıza izin veren Birleşmiş Milletler Kütüphanesi'ne (UN/DPI Photo) teşekkür ederiz.

© Kadının İnsan Hakları Projesi (KİHP) - Yeni Çözümler Vakfı İrtibat Bürosu
Women for Women's Human Rights (WWHR) - New Ways Liaison Office

ISBN 975-7014-10-9

PEKİN +5: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KARARLARI TÜRKİYE'DEKİ KADINLARA NELER GETİRİYOR?

Haziran 2000'de New York'taki Birleşmiş Milletler (BM) merkezi 180 hükümet heyetiyle iki binden fazla bağımsız kadın örgütünü ağırladı. Bu büyük uluslararası toplantının amacı, hükümetlerin, 1995'te Pekin'de toplanan 4. Dünya Kadın Konferansı'ndaki taahhütlerini ne ölçüde yerine getirdiklerini değerlendirmek ve Pekin'de benimsenen Eylem Platformu'nun daha etkin ve hızlı bir şekilde hayata geçirilmesini sağlayacak stratejiler geliştirmektir. BM'nin "Pekin+5" diye anılan bu özel oturumundan çıkan ve resmi heyetlerin imzalarını taşıyan sonuç belgesi, dünyanın her yerindeki kadınların günlük hayatında önemli gelişmeler sağlayacak nitelikte kararlar içermektedir.

Görüleceği gibi, bu kitapçıkta ele aldığımız BM toplantılarının her birinde pek çok ülkede o güne kadar "tabu" sayılan, dile getirilmesi zor konular tartışmaya açılmış, kadının insan hakları konusunda ileri adımlar uluslar arasında fikir birliği sağlanarak atılmıştır. Birer dönüm noktası niteliğindeki bu toplantılarda uzun tartışmalarla alınan kararların yarattığı uluslararası baskı sayesinde, hükümetler, daha önce varlığını kabul etmeye yanaşmadıkları insan hakları ihlallerini gündemlerine almak zorunda kalmışlardır.

Bu kitapçıkla özellikle bir konuya dikkat çekmek istiyoruz: Çok yoğun emek ve kaynak kullanılarak gerçekleştirilen bu toplantılar sonrasında, Türkiye'nin de aralarında bulunduğu bazı ülkeler, toplantılarda verdikleri taahhütleri yerine getirmek konusunda gerekli titizliği göstermemektedirler. Uluslararası arenada verilen sözler, ulusal düzlemde, kadın-erkek eşitliğinin tam anlamıyla sağlanması yönündeki siyasi irade eksikliği nedeniyle sümen altı edilmekte ve unutulmaktadır. Hatta zaman içinde, değişime muhalif güçlerin kazanılmış mevzileri geri almak üzere hareketlendiğine ve yer yer başarı kazandığına tanık olmaktayız. Bunun Pekin+5 kararlarının başına gelmesini istemiyoruz.

Türkiye, 1995 ve 2000 yıllarında Pekin Konferansı ile Pekin+5 BM özel oturumunun sonuç belgelerini ve eylem kararlarını hiçbir çekince belirtmeden imzalamıştır. Ayrıca devlet ve hükümet kadrolarıyla, bağımsız ve konularında uzman sivil toplum örgütleri arasında kurulan ilkeli ilişki ve verimli işbirliği sayesinde, Türkiye heyeti, Pekin+5 toplantısında pek çok kararın alınmasında son derece etkin ve olumlu bir rol oynamıştır. Böyle bir ilişkinin kurulabilmesinde hem sivil toplum örgütlerinin izlediği yaratıcı politikanın, hem de devlet katlarında genellikle tanık olunan dışlayıcı ve engelleyici tavrı kırarak sivil toplum örgütleriyle işbirliğine yakın duran Devlet Bakanı Hasan Gemici, dış ilişkilerden sorumlu bakan danışmanı Selma Acuner ve Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdür Vekili Nevin Şenol'un kişisel inisiyatiflerinin önemli ve olumlu katkıları olmuştur.

Bu kitapçıkta ağırlıklı olarak ele aldığımız Pekin+5 Sonuç Belgesi'nde yer alan kararların arkasında, BM özel oturumunun sınırlarının ötesine geçen yoğun bir hazırlık

süreci vardı. Bağımsız kadın örgütleri bu sürecin başından sonuna her aşamasına, ellerindeki bütün olanakları seferber ederek katıldılar. Oturum öncesinde bir buçuk, iki yıl boyunca yoğun çalışmalar yürütüldü. Yapılan ulusal/bölgesel toplantılarla somut durumla ilgili bilgi ve öneriler toplandı ve değerlendirildi. Resmi heyetler, 1995 Pekin konferansında belirlenmiş olan sorun alanlarını, beş yıl sonra bu veriler ışığında ayrı ayrı ele aldılar. Beş yıl içinde bu alanlarda nelerin yapıldığı, nelerin yapılamadığı üzerinde durdular. Pekin’de ve Pekin’den on yıl önce Nairobi konferansında belirlenmiş hedeflere ulaşılmasını sağlamak için bazı yeni kararlar aldılar. Örneğin, kadınların siyasete etkili ve yetkili konumlarda katılımını artırmak için kotalar getirilmesi, kadınlara yönelik baskı ve şiddetin iltica için geçerli neden sayılması, küreselleşmenin kadınlar üzerindeki olumsuz etkilerinin giderilmesi için önlemler alınması, bütçe süreçlerinin her aşamasında toplumsal cinsiyet perspektifine yer verilmesi, kadınların iktisadi kaynaklar üzerinde eşit denetim imkanına sahip olması ve bu kaynaklardan eşit ölçüde yararlanabilmesi, makro ekonomik kararların alınmasına eşit bir biçimde katılması, anne ölümlerinin azaltılmasının sağlık sektörünün öncelikleri arasında yer alması bu kararlardan bazılarıydı.

Ayrıca Türkiye’yi yakından ilgilendiren “zorla evlendirme” ve “namus suçları” ilk defa bir Birleşmiş Milletler belgesinin kapsamına alınarak bu konudaki suskunluk perdesi parçalandı. Kadına karşı şiddetin, evlilikte tecavüz, zorla evlendirme, namus suçları gibi “özel” denilen aile içi alandaki tezahürleri adları konularak suç kabul edildi. Hükümetler yasalar çıkartarak ve güçlü önleyici mekanizmalar kurarak bu duruma son vermekle yükümlü kılındı.¹

Birleşmiş Milletler Kararları ve Türkiye’de Kadınların Durumu

Kadın sorunlarına odaklanan bir dizi BM toplantısının ve kararının son halkasını oluşturan Pekin+5’te, tüm dünya kadınlarının “kağıt üzerinde” önemli kazanımlar elde etmiş olduğu bir gerçek. Peki, Türkiye’deki kadınlar bu kazanımlardan ne denli yararlanabilecekler?

Ülkemizdeki somut duruma baktığımızda, örneğin, kadına karşı şiddetin, milyonlarca kadının yaşamını çok olumsuz bir şekilde etkilemeye devam ettiğini ve şiddete maruz kalan kadınlar için kurumsal desteğin son derece yetersiz olduğunu görüyoruz. Varolan bağımsız kadın örgütlerine ait iki sığınmaevi “parasızlık” nedeniyle şimdilik kapılarını kapatmıştır; devlete ait sığınmaevleri (“kadın konukevleri”) ise sadece yedi tanedir. Hepsi de Ankara’nın batısında yer alan bu “kadın konukevleri,” gerek kapasite, gerekse donanım açısından yetersizdir. Kadınlar ve erkekler arasında eğitim ve ekonomi alanlarındaki eşitsizlikleri gidermek için geliştirilen hükümet politikaları, sorunlara çözüm bulmaktan uzaktır. Kadınlar eğitim hizmetinden eşit biçimde yararlanamamakta, “görünmez emekleri” yok sayılmaktadır. Kadını eve hapsederek hareket özgürlüğünü kısıtlayan, ekonomik özgürlüğe sahip olmasını neredeyse imkansız kılan ve en temel insan hakkı olan yaşama hakkını elinden alabilen, doğurganlık ve cinsel haklarını ihlal eden “toplumsal değerler,” “yasa” meşruiyetine sahip töreler, “kültürel yapılar,” kısaca kağıda geçmeyen ama kadınların günlük hayatına önemli ölçüde şekil

¹ Pekin Eylem Platformu ve Pekin + 5 Sonuç Bildirgesi’nin tam metni Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü’nden, veya İnternet’te www.kssgm.gov.tr adresinden temin edilebilir.

veren “sözlü yasalar,” kadın hareketinin çabalarıyla sorgulanmaya başladıysa da, hâlâ geçerli ve belirleyicidir. Evlilikte mülkiyet ve boşanma halinde mal paylaşımı konuları tartışılırken Meclis’te buna çokça tanık olduk.

Kadının İnsan Hakları Projesi, Pekin+5 toplantısında ve hazırlık süreçlerinde aktif bir şekilde yer almış ve bu önemli kararların alınmasına emeği geçmiş kuruluşlardan biri olarak, sözü geçen uluslararası anlaşmalarda alınan kararları ve verilen taahhütleri ilgili devlet kuruluşlarına hatırlatmak, uluslararası anlaşmalara ilişkin bilgileri kadınlar, sivil toplum örgütleri ve ilgilenen herkes için daha erişilebilir kılmak amacıyla bu kitapçığı yayımlamakta yarar görmüştür. İyi kararlar alınmasının tek başına sorunları çözmediği tecrübelerle sabittir. Devletlerin verdikleri sözleri yerine getirmelerini sağlamak için bilgili ve bilinçli baskı grupları oluşturmak, verilen sözleri yasalara dönüştürmek, sonra da yasaların fiilen uygulanmasını sağlamak gereklidir.

Dünyanın hemen hemen bütün ülkelerinde aynı hedeflere ulaşmak için çalışan kadınlar olduğunu biliyor, ayrı ayrı ülke ve alanlarda ama ortak hedefler doğrultusunda yürütülen çalışmalardan doğacak ortak enerjinin gücüne inanıyoruz.

Kadının İnsan Hakları Projesi (KİHP) – NEW WAYS (Yeni Çözümler) Vakfı

İstanbul, 2001

Bölüm I

1972-2000: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER VE KADIN

“Uluslararası Kadın Yılı” Dilekçesinden “Pekin+5” Toplantısına Uzanan Yol

5-9 Haziran 2000 tarihlerinde New York'ta yapılan “Kadın 2000: Yirmibirinci Yüzyıl için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış” başlıklı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu özel oturumu, hemen hemen otuz yıl önce başlamış bir sürecin bugün ulaştığı son aşamadır. Pekin 4. Dünya Kadın Konferansı'ndan beş yıl sonra gerçekleştirilen bu toplantı, tüm dünyada kısaca Pekin+5 adıyla anılmaktadır. 1970'lerin başında kadınlar, uluslararası toplantıların kadınların günlük yaşamlarını iyileştiren somut sonuçlar üretmediğini ve kadınları ilgilendiren konularda uluslararası alanda yeni bir bilinçlilik/farkındalık oluşturulması gerektiğini savunarak, yeni bir atılıma geçtiler. Uluslararası kadın hareketi, dünyanın dikkatini kadınların sorunlarına çekmek için, 1972'de BM'ye bir dilekçe vererek, 1975 yılının “Uluslararası Kadın Yılı” ilan edilmesini istedi. Bu talep BM Kadının Statüsü Komisyonu tarafından kabul edildi. Amaç: “Kadın erkek eşitliğini geliştirmeye yönelik faaliyetleri yoğunlaştırmak ve kadınların ulusal ve uluslararası kalkınmaya katkısını artırmak” olarak ifade edilmişti. Komisyonun kararını onaylayan BM Genel Kurulu, kalkınma amacının yanına barış ve eşitliği ekledi.² Aynı yıl, Meksika'da “Birinci Dünya Kadın Konferansı” düzenlendi. 1979 yılında BM'de Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin kabulü ile kadın hareketi etkili bir mücadele aracına kavuştu.

Birleşmiş Milletlerce ilan edilen “Uluslararası Kadın Onyılı” 1980'de Kopenhag'da, 1985'te Nairobi'de yapılan konferanslarla devam ederek kadınları hükümetlerarası gündemin üst sıralarına oturttu; aynı zamanda da uluslararası planda kadınlar arası işbirliğinin gelişmesine uygun ortam yarattı. Meksika'da yapılan konferans Meksika kadın hareketinde, Nairobi'de toplanan konferans Afrika kadın hareketinde önemli birer dönüm noktası oluşturdu; onlara güç ve hız kattı. Tüm dünyada kadınlar, ülkelerinin hükümetlerine Onyıl'da verdikleri sözleri gerçekleştirmeleri, ayrımcı yasaları değiştirmeleri, kadın işlerine bakacak daireler kurmaları için baskı yaptılar.

1990'lara varıldığında, toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın odaklı olmayan uluslararası toplantılarda da gündemin önemli bir parçasını oluşturur hale geldi. Dünya kadınları arasındaki işbirliği ve dayanışma ise sivil toplum hareketinin en büyük başarılarından biri olarak dikkatleri üzerine çekti. Kadınlar BM tarafından düzenlenen uluslararası toplantılarda bir taraftan resmi heyetlerde yer alıyor, diğer taraftan da her resmi toplantıya eşlik eden, dileyen herkesin izleyip söz alabildiği sivil toplum kuruluşları forum ve etkinliklerine katılıyor, görüş alışverişinde bulunup, daha sonra da devam eden birliktelikler kuruyorlardı.

Resmi konferans dışındaki etkinliklere, kadın sivil toplum örgütlerinden, örneğin, Meksika'da 6,000, Kopenhag'da 9,000, Nairobi'de 13,500, Pekin'de 30,000 kişi katılmıştı. Resmi süreçlere katılanların sayısı da bu rakamların en az yarısı kadardı. On

² Forum '85 NGO Planning Committee (1985), s.7.

binlerce kadının katıldığı biri resmi diğeri sivil iki toplantının aynı anda ve aynı yerde yürütülmesi faaliyetlerin etkisini çok artırdı, daha geniş çapta tartışılmasını, daha büyük bir ilgi odağı olmasını sağladı, dünya ölçeğindeki öncelikleri belirleyebilmesine yardımcı oldu. Buralarda yapılan tartışma ve çalışmalar, benimsenen belgeler, kurulan iş birlikleri ve ilişkiler Pekin+5'e uzanan sürecin basamak taşlarını oluşturdu.

Birleşmiş Milletler Birinci Dünya Kadın Konferansı (Meksika, 1975):

“EŞİT HAKLAR, KALKINMA VE BARIŞ”

“1970’lerde başlayan Birleşmiş Milletler kadın konferansları hem dünya çapında örgütlenmenin gücünü ortaya koymuş, hem de kadınlara meşaleyi bir kuşaktan diğerine aktarma olanağı vermiştir.”³ (Shana Penn, San Francisco Uluslararası Kadın Müzesi Proje Yöneticisi)

1975 yılında Meksika'nın başkenti Mexico Kenti'nde toplanan ve sadece kadın sorunlarını görüşmek üzere dünya devletleri düzeyinde yapılan ilk uluslararası toplantı olan Birinci Dünya Kadın Konferansı'nda, kadınlar, ulusal, ekonomik ve kültürel sınırları aşarak ortak sorunlarını BM platformunda tartıştılar. Devletler, kadın sorunlarına nasıl yaklaştıklarını, ilk kez, bu konferansın bildirgesiyle tanımladılar; dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadınların sorunlarının, bir bütün olarak toplumun sorunu olduğunu ilk kez burada kabul ettiler; daha sonraki gelişmeler burada belirlenen zemin üzerinde yükseldi. Bildirgede kadınların mevcut ekonomik, siyasal ve toplumsal konumunun mutlaka değiştirilmesi gerektiği, bunun için de bir yandan yapısal değişiklikler yapılırken, bir yandan da temel anlayışları değiştirmek gerektiği vurgulanıyordu.

Birinci Dünya Kadın Konferansı'nda hazırlanıp kabul edilen Dünya Eylem Planı'nda hedef “Eşit Haklar, Kalkınma ve Barış”tı. Birleşmiş Milletler bu planın hayata geçirilmesi amacıyla 1976-1985 arasında “Eşit Haklar, Kalkınma ve Barış için Kadın Onyılı” ilan etti. Eylem Planı'nda saptanan dokuz ana faaliyet alanı uluslararası işbirliği ve barış; siyasal katılım; eğitim; istihdam; sağlık ve beslenme; aile; nüfus; konut ve diğer toplumsal sorunlar (göçmen ve yaşlı kadınlar, fuhuş ve kadın ticareti, vb.) idi. Eylem Planı aracılığıyla BM'ye üye bütün devletlere, ilk kez, kadın sorunlarına yönelik çözümler üretecek ulusal ve uluslararası mekanizmalar oluşturma çağrısı yapıldı. Kadınların toplum içindeki konumlarını, eşitlik/eşitsizliğin ölçüsünü somut olarak saptamak için cinsiyet ayrımlı istatistikler yapılması ve veri bankaları oluşturulması da önemli kararlar arasındaydı.

1 Türkiye, 1975 konferansında alınan, ulusal mekanizmalar oluşturulması kararına ancak 1991 yılında uyarak, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nü (KSSGM) kurdu. Bu noktada, bu kitapçığın basıldığı 2001 yılına kadar, KSSGM'nin teşkilat yasasının henüz çıkmadığını, dolayısıyla KSSGM'nin henüz tam bir işlerlik kazanmadığını da belirtmek gerek. KSSGM'nin teşkilat yasasının bir an önce meclisten geçmesi, kadınlara yönelik çalışmaların devlet içinde eşgüdümlü bir şekilde yürütülebilmesi ve kurumsallaştırılması açısından hayati önem taşımaktadır.

³ Penn, S. (2000).

Uluslararası mekanizmalar oluşturma kararı doğrultusunda harekete geçen Birleşmiş Milletler, ertesi yıl kendi bünyesi içinde “BM Kadın için Kalkınma Fonu” (UNIFEM) ve “Kadının İlerlemesi için Uluslararası Araştırma ve Eğitim Enstitüsü” (INSTRAW) adları altında iki organ kurdu. Kadınların güçlenmesine ve toplumdaki kadın-erkek eşitsizliğinin ortadan kalkmasına yönelik çözümler üretmeyi hedefleyen bu kurumlardan UNIFEM’in öncelikli ilgi alanı, kalkınmaya yönelik her düzeyde planlama ve uygulama faaliyetine kadın katılımını sağlamak; INSTRAW’ınki ise kadının toplumun alt ve tabii bir üyesi olmaktan çıkmasına, toplumda daha ileri bir konuma gelmesine yönelik araştırma ve eğitim çalışmaları yürütmektir.

Birleşmiş Milletler İkinci Dünya Kadın Konferansı (Kopenhag, 1980):

HAK, SORUMLULUK ve FIRSAT EŞİTLİĞİ

“Kadın Onyılı”nın ortasında, 1980’de durum değerlendirmesi yapmak üzere Danimarka’nın başkenti Kopenhag’da toplanan İkinci Dünya Kadın Konferansı’nda, kadının statüsünün iyileştirilmesi konusunda oldukça yavaş ilerleme kaydedildiği saptandı. Kopenhag Konferansı eşitliği, sadece yasal eşitlik değil, haklarda, sorumluluklarda eşitlik ve kalkınmadan yararlanma ve kalkınmaya aktif birer aktör olarak katılma fırsatlarında eşitlik olarak yorumladı. Karşılaşılan engelleri aşmak ve Onyıl’ın ikinci yarısı için öngörülen adımları hızlandırmak ve derinleştirmek amacıyla bir Eylem Programı hazırlandı. Bu programda göze çarpan yeniliklerden biri, öncelikli sorun alanları arasında aile içi şiddet konusuna yer verilmesidir. Ayrıca mülteci kadınlar, genç kadınlar ve özürlü kadınlar gibi grupların, acil çözüm gerektiren özel durumları ve ihtiyaçları olduğu yaklaşımını benimseyen konferans bu başlıkları da sorun alanları içine dahil etmiştir.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)

Kadın Onyılı etkinlikleri sürerken, BM de bu çerçevede, İkinci Dünya Kadın Konferansı’ndan bir yıl önce, yani 1979’da “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi”ni kabul etmişti. Konferans sırasında düzenlenen bir törenle, sözleşme 53 devlet tarafından daha imzalanarak yürürlüğe girdi. İmzalayan ülkelerin sayısı, sözleşmenin kabul edilmesi için BM kurallarına göre gerekli olan 20 imzanın çok üstündeydi. İkinci Dünya Kadın Konferansı, dünya devletlerini kadınların eşitliği açısından çok önemli bir belge olan Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’ni imzalayıp onaylamaya davet etti.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, devletleri, hem kadınlara karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılması için somut adımlar atmalarıyla yükümlü kılar, hem de bütün diğer kişi, örgüt ya da kuruluşların kadınlara karşı ayrımcılık yapmasını önlemekle görevlendirir; sözleşme imzalayan devletleri bağlayıcı niteliktedir.

Bunun anlamı şudur: Devletler, yasal sistemlerini sözleşme hükümleriyle uyumlu hale getirmek ve kadınlara karşı ayrımcılığı önleyecek politikalar izlemekle yükümlüdürler. Sözleşmenin uygulanmasını izlemek amacıyla 23 üyeli bir Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi kurulmuştur. Belgede imzası bulunan devletler, sözleşmeyi onayladıktan sonraki bir yıl içinde ve ondan sonra her dört yılda bir bu

komiteye rapor vermek zorundadırlar. Birleşmiş Milletler sisteminin, Çocuk Hakları Sözleşmesinden sonra en geniş katılımlı sözleşmesi olan bu belgeyi, 2001 yılının Ekim ayına kadar 168 ülke imzalamıştır.

Türkiye, Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ni 1985'te imzaladı; ama medeni kanunumuzda Sözleşme'ye aykırı bazı hükümler olduğu için, iç hukukta gerekli düzenlemeler yapıp bu durum giderilene kadar olmak kaydıyla, belgeye bu noktalarda çekince koydu. Yeni yasa taslağının hazırlanması üzerine çekinceleri 1999 yılında kaldıran Türkiye, yeni Medeni Kanun'un Meclis'ten nihayet 2001'de çıkarılmasıyla durumunu bir ölçüde düzeltmiştir. Şimdi sıra Türk Ceza Kanunu'ndadır.

KADINLARA KARŞI HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ SÖZLEŞMESİ İHTİYARİ PROTOKOLÜ

1999 yılında BM Genel Kurulu tarafından Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne ek olarak benimsenip üye ülkelerin onayına sunulan İhtiyari Protokol, hakları çiğnenen, uğradığı haksızlığı düzeltmek, gördüğü zararı gidermek için kendi ülkesinin hukuk sistemi içerisinde bütün yolları denediği halde başarı elde edemeyen kadınlara, Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'ne başvurma hakkı tanımaktadır. İhtiyari Protokol Türkiye tarafından imzalanmış, ancak henüz Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) onaylanmamıştır. Kadın ve insan hakları örgütleri bu protokolün en kısa zamanda TBMM tarafından onaylanması için uğraşmaktadırlar.

Birleşmiş Milletler Üçüncü Dünya Kadın Konferansı (Nairobi, 1985):

İLERİYE DÖNÜK STRATEJİLER BELGESİ

Birleşmiş Milletler tarafından ilan edilen Kadın Onyılı 1985'te sona erdiğinde hükümetler ve tüm dünyadan bir çok kadın örgütü, kazanımları gözden geçirmek, engelleri belirlemek ve bütün bunları göz önünde tutarak 1975'te belirlenen ama gerçekleştirilemeyen hedeflere 2000 yılına kadar ulaşılmasını sağlamaya yönelik bir eylem planı hazırlamak üzere Kenya'nın başkenti Nairobi'de toplandılar. 1975'te Kadın Onyılı başladığında, dünya ticaretindeki büyümenin, para akışındaki artışın ve teknolojik gelişmelerin hızlı ekonomik büyümeyi sürdürülebilir kılacağı, bunun da gelişmekte olan ülkelerde kadınların ekonomik ve toplumsal yaşama daha fazla katılmasına elverişli koşullar yaratacağı varsayılmıştı. Nairobi Konferansı, bütün bu varsayımların ve umutların boşa çıktığı bir dönemde yapıldı. 1975-1985 arasında dünyada gelir dağılımındaki eşitsizlikler büyümüş, gelişmekte olan ülkelerde gittikçe artan ve yer yer derinleşen ekonomik krizler yaşanmış, soğuk savaş döneminin iki bloğu arasında hızlanan silahlanma yarışı ülke gelirlerinin kadınlar lehine kullanılmasını engelleyici bir rol oynamıştı. Kadınların durumu pek çok açıdan kötüleşmiş, Kadın Onyılı'nın başındaki iyimser havadan eser kalmamıştı; gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasındaki uçurum daralacağına giderek büyüyordu. Artık yoksullaşma başlıca kadın sorunlarından biri olarak tanımlanmaktaydı. Kadınlar yoksullaşıyor, yoksulluk kadınlaşıyordu.

O dönemde dünya genelinde sosyalist ve kapitalist sistemler, zengin ve yoksul ülkeler arasında yaşanmakta olan politik kutuplaşmalar konferans görüşmelerine de yansdı. Konferansta yer yer tıkanıklıklara yol açan hükümetler düzeyindeki bu çekişmeler, bir taraftan da kadın gruplarının hükümetlerinden bağımsız tavır almaya ve özgün tavır ve yaklaşımlar üretmeye yönelmesine ve Latin Amerika ülkeleri ile Hindistan başta olmak üzere birçok ülkede güçlü kadın hareketlerinin ortaya çıkmasına vesile oldu. Konferansın sonunda kabul edilen “İleriye Yönelik Stratejiler” belgesinde, hem “gelişmiş” hem de “gelişmekte olan” ülkelerdeki kadınların yaşadığı çok çeşitli sorunlar tanımlandı ve kadınların 21. yüzyıla bunları aşarak yönelmesi için izlenecek stratejiler belirlendi. Konferans belgesinde, kadınların her düzeydeki karar alma mekanizmalarına katılmalarının gerekliliği özellikle vurgulandı.

1990’lar:

RİO, KAHİRE VE VİYANA KONFERANSLARI

Kadın Onyılı’nda sayısız araştırma, inceleme, seminer, proje gerçekleştiren sivil toplum örgütleri, bütün BM dünya kadın konferanslarına paralel forumlar düzenleyerek konferans öncesinde ve sırasında belirli konu ve kavramların hükümetlerarası ve hükümet içi süreçlere katılması için çaba harcamış, resmi konferans belgelerinin oluşum sürecini etkilemek için bütün olanakları kullanmış; konferans sonrasında hükümetlerin vaatlerinin ulusal ve yerel düzeyde uygulanmasına yönelik propaganda faaliyetleri yürütmüş, baskı mekanizmaları oluşturmuşlardı.

Kadınlar değişimin öznesi

Uluslararası kadın hareketi, 1990’lı yıllarda çok daha güçlü ve sonuç alıcı çabalar içine girdi. Soğuk savaş dönemindeki politik kutuplaşmaların gizlediği işsizlik ve yoksulluk, ekolojik dengenin bozulması, doğal kaynakların yok edilmesi gibi ciddi ekonomik ve toplumsal sorunlar artık daha gözle görünür bir hale gelmişti. Bu yıllarda yapılan konferanslarda kadınlar, sadece bu sorunlardan en ağır biçimde etkilenen kesim olarak değil, aynı zamanda değişimin en önemli aktörlerinden biri olarak yer aldılar.

Kadın Onyılı’nın yarattığı ivme ile hareket eden uluslararası kadın hareketi 90’lı yıllarda New York’taki Çocuk Zirvesi’ni etkileyip kız çocuklarının özel ihtiyaçlarının ele alınmasını, Rio’daki Çevre ve Kalkınma Konferansı’nı etkileyip kadınların sürdürülebilir kalkınmada üstlendikleri merkezi rolün altının çizilmesini, Viyana’daki İnsan Hakları Konferansı’nda kadın haklarının insan hakları olduğunun kabul edilmesini, Kopenhag’daki Dünya Toplumsal Kalkınma Zirvesi’nde kadınların yoksullukla mücadelede oynamak zorunda olduğu merkezi rolün ele alınmasını, Kahire’deki Nüfus ve Kalkınma ve İstanbul’daki İnsan Yerleşmeleri zirvelerinde kadınların sağlıklarını, ailelerini ve evlerini etkileyen kararlar üzerinde kontrol sahibi olmaya hakları olduğunun vurgulanmasını sağladı.

Kahire’den 5 yıl sonra, 1999’da toplanan Kahire+5 özel oturumunda gelişmeler değerlendirilirken yeni kazanımlar da elde edildi: Kadınların “üreme sağlığı, cinsel ve doğurganlık hakları” dünya diplomasi gündeminde yerini aldı.

**Birleşmiş Milletler İkinci Dünya İnsan Hakları Konferansı (Viyana, 1993):
KADINLAR İÇİN BİR DÖNÜM NOKTASI: KADIN HAKLARI İNSAN
HAKLARIDIR!**

Haziran 1993'te Viyana'da toplanan Dünya İnsan Hakları Konferansı uluslararası kadın hareketi için bir dönüm noktası oldu. 1948 yılında Birleşmiş Milletler tarafından onaylanan İnsan Hakları Bildirgesi'nde, kamusal alanda yaşanan hak ihlalleri üzerinde duruluyor, kadınların, kadın olmaları nedeniyle karşı karşıya kaldıkları insan hakları ihlallerine değinilmiyordu. İnsan Hakları Bildirgesi, insan haklarına kadın-erkek eşitliği açısından yaklaşmadığı gibi, kadınların özel alanda, yani aile içinde ya da işyerinde yaşadığı birçok insan hakları ihlalini de yok saymaktaydı. Oysa kadınlar, erkeklerden farklı olarak, özellikle aile içinde, örneğin, okula gönderilmemek, zorla evlendirilmek, çalışmasına izin verilmemek, aile fertleri tarafından şiddete maruz bırakılmak, namus adına şiddet yaşamak ya da öldürülmek gibi birçok insan hakları ihlaline maruz kalmaktadırlar. Dolayısıyla, kadınların çoğu İnsan Hakları Bildirgesi'nin getirdiği (örneğin mülteci statüsüne hak kazanmak gibi) koruyucu önlemlerin kapsamı dışında kalıyor, bu yapılanlar insanlık suçu olarak tanımlanmadığı, hatta genellikle suç bile sayılmadığı için, suçlular ellerini kollarını sallayarak dolaşmaya devam ediyorlardı.

1991'de ABD'nin New Jersey eyaletinde kurulmuş olan Küresel Kadın Liderliği Merkezi'nin (Center for Women's Global Leadership-CWGL) kadının insan hakları hakkında düzenlediği bir toplantıya katılan yirmi ülkenin kadınları, 1993 yılında yapılacak Dünya İnsan Hakları Konferansı'nın kadın haklarının insan hakları olduğunu dünya gündemine taşımak için iyi bir fırsat olduğuna karar verdiler. Dünyanın dört bir köşesinde kadının insan hakları konusunda çalışan kuruluşlar ve bağımsız kadınlar, konferansa hazırlık aşamasında açılan uluslararası Kadının İnsan Hakları Kampanyası'nda buluştu. Bu kampanyayı başlatan Küresel Kadın Liderliği Merkezi ve Uluslararası Kadın Platformu Merkezi (International Women's Tribune Center-IWTC) tarafından hazırlanan ve Dünya İnsan Hakları Konferansı'nı, kadın haklarını, insan haklarının her boyutunda tam olarak ele almaya ve cinsiyet ayrımcılığına dayalı şiddeti, kültürler, sınıflar ve ırklar içerisinde değişik biçimlere bürünen evrensel bir olgu ve hemen harekete geçilip önlem alınmasını gerektiren bir insan hakları ihlali olarak tanımaya çağırان bir dilekçe imzaya açıldı. Dünya İnsan Hakları Konferansı başlamadan bu dilekçe 23 dile çevirilmiş, kampanyaya katılan bini aşkın grup, Türkiye de dahil 124 ülkeden yarım milyon imza toplamıştı! Konferansın bölgesel hazırlık toplantılarına katılıp, kadının insan haklarının tartışılması taleplerini dile getiren, raporlar sunan, kampanyalar düzenleyen dünya kadın kuruluşları, Viyana'da da konferansa paralel etkinlikler düzenlediler. Bunların en çarpıcısı, dünyanın çeşitli ülkelerinden 33 kadının tanıklık ettiği Viyana Kadının İnsan Hakları Mahkemesi oldu.

Böylece, uluslararası kadın hareketi, kadınların, devletlerin gözetmek ve tanımakla yükümlü olduğu ve uluslararası alanda korunması gereken hakları olduğunu ve bu hakların insan haklarının ayrılmaz bir parçası olarak ele alınması gerektiğini Birleşmiş Milletler'e ve BM üyesi devletlere kabul ettirdi.

Dünya İnsan Hakları Konferansı "kadınların ve kız çocuklarının insan haklarının evrensel insan haklarının ayrılmaz, bölünmez ve vazgeçilmez bir parçası" olduğunu kabul etti. Bu konferansın peşinden BM Genel Kurulu 1993 Aralık ayında "Kadınlara

Yönelik Şiddete Karşı Bildirge”yi benimsedi. Bu bildirge özel olarak kadına karşı şiddeti ele alan ilk insan hakları belgesidir. 1994 yılında ise BM İnsan Hakları Komisyonu’na kadına yönelik şiddet konusunda özel bir raportör atanması ve kadın haklarının BM insan hakları mekanizmaları içine dahil edilmesi kararlaştırıldı.

Birleşmiş Milletler Dördüncü Dünya Kadın Konferansı, (Pekin, 1995):

PEKİN BİLDİRGESİ VE EYLEM PLATFORMU

Pekin’de 1995 yılında gerçekleştirilen BM Dördüncü Dünya Kadın Konferansı şimdiye kadar yapılan kadın konferanslarının en büyüğüydü. Resmi konferansa 189 ülkeyi temsilen 17,000 delege katıldı. Uluslararası kadın hareketi, bir yandan konferansın hazırlanması sürecine aktif olarak katılırken, bir yandan da konferans sonunda oluşturulacak Eylem Platformu’nu etkilemek ve kadınların 21. yüzyıl dünyasına nasıl baktığını vurgulamak için, hükümetlerarası oturumlara paralel bir Kadın Forumu düzenledi. Tüm dünyadan kadın kuruluşlarının ve sivil toplum örgütlerinin katıldığı bu forumdaki katılımcı sayısı 30,000’in üzerindediydi.

BM Dördüncü Dünya Kadın Konferansı’nda kadın sorunlarının evrensel olduğu mesajı verildi. Konferansın sonunda 189 ülkenin kabul ettiği Pekin Bildirgesi ve Eylem Platformu, kadın haklarının insan hakları olduğunun altını çizerek, hükümetlere, kadına karşı şiddeti önleme ve yeryüzünden silme çağrısında bulundu; silahlı çatışma ortamlarında kadınlara uygulanan yoğun şiddetin bir insanlık suçu olduğunu vurguladı; hükümetleri, kadının güçlenmesini ve toplumsal konumunun yükselmesini sağlamak, kadın-erkek eşitliğinin geliştirmek ve toplumsal cinsiyet perspektifini temel politika ve programlara yerleştirmekle yükümlü kıldı. Nairobi Stratejileri’nde 2000 yılına kadar gerçekleştirilmek üzere koyulmuş hedeflerin çoğuna henüz ulaşamadığını saptayan Pekin Konferansı, bir durum değerlendirmesi yaparak Eylem Platformu’nda öncelik ve aciliyet taşıyan 12 alan belirledi. Hükümetler, sivil toplum örgütleri ve özel sektör kaynak ve faaliyetlerini aşağıda sıralanan bu alanlarda odaklayıp, somut olarak harekete geçmeye çağrıldı:

- Kadınların omuzlarına binen ve hep büyüyen yoksulluk yükü;
- Eğitimde ve eğitim hizmetlerine ulaşma konusundaki eşitsizlik ve yetersizlikler;
- Sağlık ve bağlantılı hizmetlerdeki ve bu hizmetlere ulaşmadaki eşitsizlik ve yetersizlikler;
- Kadına yönelik şiddet;
- Silahlı çatışmaların kadınlar üzerindeki etkileri;
- Ekonomik yapılarda ve politikalarda, üretime yönelik her türlü faaliyette ve kaynaklara ulaşmada eşitsizlik;
- Yetki ve karar mekanizmalarındaki kadın-erkek eşitsizliği;
- Kadının insan haklarının yaygınlaştırılması ve korunması konusundaki yetersizlik;
- Başta medya olmak üzere bütün iletişim sistemlerine katılım ve erişebilme konusundaki eşitsizlik;

- Doğal kaynakların yönetiminde ve çevrenin korunmasında toplumsal cinsiyete bağlı eşitsizlikler;
- Kız çocuklarına karşı ayrımcılık ve kız çocukların haklarının ihlali;
- Kadının toplumsal konumunu yükseltmeye yönelik mekanizmalarda her yer ve düzeyde görülen yetersizlik.

Eylem Platformu, daha önceki Birleşmiş Milletler belgelerinden farklı olarak, belirlenen her kritik alanda kısa bir durum saptaması yaptıktan sonra, neler yapılması gerektiğini ayrıntılı olarak ortaya koydu. Bunların kimin görevi (örneğin hükümetler, uluslararası örgütler, kadın örgütleri, diğer toplumsal örgütler, özel sektör, sendikalar, vb.) olduğunu da saptayarak, bazı alanlarda bunların gerçekleştirilmesi için kesin tarihler belirledi. Hükümetler, ilk kez burada, ulusal politikalarında yapacakları değişikliklere, atacakları adımlara dair, kendilerini bağlayıcı taahhütlerde bulundular; Platform kararlarını ülkelerinde nasıl uygulayacaklarını gösteren ulusal planlar hazırladılar.

Türkiye ve Pekin Konferansı

Türkiye, Pekin Eylem Platformu'nun on iki acil önlem alanından sekizini öncelikli alan olarak belirleyip, bu alanlardaki taahhütlerini ve bunları hayata geçirme programını, 1996'da hazırladığı Konferans Sonuçlarının Uygulanması ve İzlenmesine İlişkin Ulusal Eylem Planı'nda duyurdu. Aşağıda kısaca sıralayacağımız bu taahhütlere ilişkin tam program Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nden edinilebilir.

Türkiye Pekin Bildirgesi'ni ve Eylem Platformu'nu hiçbir çekince koymadan kabul etti. Konferansta, acil önlem gerektiren sorun alanlarından eğitim, sağlık ve kadının insan hakları başlıkları altında yer alan şu altı konuya, 2000 yılına kadar çözüm getirmeyi taahhüt etti.⁴

TÜRKİYE'NİN PEKİN KONFERANSI'NDA VERDİĞİ TAAHHÜTLER ve 2001 YILI İTİBARIYLA DURUM

"Pek çok çocuğun hayatını kurtaran geleneksel ana çocuk sağlığı programlarının, kadınların hayatlarını kurtarmak için çok az şey yaptığını farketmemiz için bu kadar çok kadının hamilelik ve doğumla bağlantılı nedenlerle ölmek zorunda kalmış olması da trajiktir..."⁵ (Gro Harlem Brundtland, Norveç Başbakanı, 1994 Kahire Konferansı Açılış Konuşması)

TAAHHÜT EDİLEN: Anne ölümlülük oranının yüzde 50 azaltılması

DURUM: Bu taahhüt verildikten sonra yapılmış kapsamlı bir istatistik bile yok. Türkiye genelini kapsayan ve 1981'deki durumu yansıtan en son resmi veriye göre,

⁴ KSSGM (1998).

⁵ Germain A. ve Kyte R. (1995).

rakam yüz bin canlı doğumda 132'dir. 1997'de Hacettepe Üniversitesi Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı tarafından Türkiye genelinde değil, 53 ildeki 615 hastanede yapılan araştırmada elde edilen sonuç ise yüz bin canlı doğumda 54,2'dir.⁶ Doğal olarak sadece hastanelere ulaşmış vakaları kapsayan bu sonuç Türkiye geneline ilişkin sağlıklı bir karşılaştırma yapmaya imkan vermemektedir. Türkiye'de doğumların yüzde 40'ının sağlık personeli olmadan yapıldığı unutulmamalıdır.

TAAHHÜT EDİLEN: Çocuk ölümlülük oranının yüzde 50 azaltılması.

DURUM: 1988-1993 döneminde binde 60.9 olan beş yaş altı çocuk ölümlülük oranı, 1993-1998 döneminde binde 52.1'e indi.⁷

TAAHHÜT EDİLEN: Kadınların okur-yazarlık oranının yüzde 100'e çıkarılması

DURUM: Halen 12 yaş ve üstü kadınların % 22.4'ü okuma yazma bilmemektedir.⁸

TAAHHÜT EDİLEN: Ulusal mekanizmanın güçlendirilmesi

DURUM: Ulusal mekanizmanın güçlendirilmesi için anahtar rolü oynayacak olan Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü teşkilat yasası hâlâ çıkmamıştır. Ayrıca bu konuda bakanlıklar ve devlet kurumları arasında gerçekleştirilmesi gereken koordinasyona yönelik hiç bir çalışma mevcut değildir.

TAAHHÜT EDİLEN: Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne koyulan çekincelerin kaldırılması

DURUM: Türkiye bu sözleşmeye koyduğu çekinceleri 1999 yılında kaldırdı. Kasım 2001'de çıkartılan yeni Medeni Kanun 2002 yılı başında yürürlüğe girecek ve yasalarımızın sözleşmeye uyumlu hale gelmesi doğrultusunda önemli bir adım atılmış olacaktır. Ancak Türk Ceza Kanunu'nda yapılması gerekli değişikliklerle ilgili tasarı henüz Meclis gündemine alınmamıştır.

TAAHHÜT EDİLEN: Zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılması

DURUM: 1997'de yapılan yasa değişikliğiyle zorunlu ilköğretimin süresi beş yıldan sekiz yıla çıkarılmıştır.

---

⁶ DİE (1991); Yiğitbaş (1998); KSSGM (2001). Anne ölümlülük oranı bir yıl içindeki doğumla bağlantılı anne ölümleri canlı doğum sayısına bölünerek bulunur. Oran, her yüz bin canlı doğum başına ifade edilir.

⁷ KSSGM (2001).

⁸ Ecevit, Y., Tan, M. ve Üşür, S.S. (2000), s. 35.

TÜRKİYE’NİN ULUSAL EYLEM PLANI’NDAKİ TAAHHÜTLER*

- Toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunda çalışmakla yükümlü ulusal mekanizmanın personel ve finansman açısından güçlendirilmesi, hizmetlerinin yurt çapında yaygınlaştırılması için gerekli örgütlenme yapısının oluşturulması;
- Devlet kurum ve kuruluşlarında kadın birimleri oluşturulması ve aralarında koordinasyon sağlanması,
- Gerek bu birimler arasında gerekse gönüllü kadın kuruluşları arasında sağlıklı ilgi akışını sağlayacak bir ağ kurulması,
- Kadın politikalarının sürekliliğini sağlayabilmek için bir çerçeve eşitlik yasasının kadın bakış açısı ağırlıklı olarak çıkarılması,
- Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesine konan çekincelerin, öngörülen yasal değişiklikler gerçekleştirilerek kaldırılması,
- Kadınların tüm eğitim imkanlarından erkeklerle eşit şekilde yararlanmasının sağlanması,
- 2000 yılına kadar, okur-yazar kadın oranının %100'e ulaştırılması,
- Zorunlu ilköğretimin 8 yıla çıkarılması ve kız çocuklarının eğitimi yarıda bırakmalarının önlenmesi için gerekirse aileye destek sağlanması,
- Eğitimini yarıda bırakmış kadınların eğitimlerini tamamlayabilmeleri için yuva, kreş, gündüz bakımevi gibi destek hizmetlerinin sağlanması,
- Kız çocuklarının geleneksel kadın mesleklerinden çok, bütün mesleklere yönelmesi için rehberlik çalışmaları yapılması,
- Bütün düzeylerde okul programlarının ve eğitim materyalinin taranarak, cinsiyet ayrımına yol açabilecek ifade ve anlayışlardan arındırılması,
- Kadın sorunlarına duyarlı eğitim materyali hazırlanarak, özellikle öğretmenlerin hizmet içi eğitimlerinde ve öğretmenlik formasyonu programlarında kullanılması,
- Bütün okullarda cinsel eğitim verilmesi,
- Kadınlara yönelik cinsel eğitim, cinsel sağlık ve bakım hizmetlerinin sağlanması,
- İlgili tüm kamu ve özel kurumların işbirliği ile Türkiye'de kadın sağlığı konusunda veri ve bilgi toplanması,
- Tüm sağlık kurumlarında kadın sağlığı üniteleri ve danışma merkezleri kurulması,
- Kadının istediği sayıda ve istediği aralıklarda çocuk doğurma hakkı konusunda bilinçlendirme kampanyaları düzenlenmesi,
- Gerekli yasal düzenlemeler yapılarak erken evliliğin önlenmesi ve ilk evlilik yaşının hem erkekler hem kızlar için 18'e yükseltilmesi,
- Kadının çalışmasını engelleyen en önemli faktör olan çocuk bakımının sorumluluğunun anne-baba arasında eşit şekilde paylaşılması için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması,
- Doğum sonrasında çocuk bakımı için babaya da izin verilmesi,

- Kadın veya erkek olsun; 100 işçi çalıştıran her işyerinde kreş açılmasının gerçekleştirilmesi,
- Tüm meslek alanlarında bütün kamu ve özel kurumların belli sayıda kadın çalışan istihdam etmesinin sağlanması,
- Kadın istihdamının artırılması konusunda projeler hazırlanması ve bu projeleri destekleyecek uluslararası finans kaynaklarının bulunması,
- Şu anda ücretsiz işgücü durumunda olan kadınların ev içi çalışmalarının ulusal hesaplara dahil edilmesi, bunun için evde ve tarlada çalışan kadınların sigortalı yapılması,
- Kadınların kendi işlerini kurabilmeleri için özel koşullarda banka kredileri sağlanması, sağlanan kredilerin artırılması,
- Kadınların bu konuda bilinçlenmesi ve teşvik edilmesi için eğitim kampanyaları, konferanslar, seminerler düzenlenmesi,
- Tüm kadınları kapsayacak bir sosyal güvenlik sistemi oluşturulması,
- Siyasal partilerin kadın komisyonları kurmalarını sağlayacak yasal değişikliklerin yapılması,
- Kota sistemi uygulayarak yerel yönetimlere, siyasal partilerin her düzeydeki karar ve yürütme organlarına kadınların katılımının artırılması,
- Kamuda ve özel kesimde yönetimde yer alan kadınlara ilişkin bilgi toplayacak ve araştırmalar yapacak bir birim kurulması,
- Aile içi sorumluluk ve yetkinin kadın ve erkek arasında eşit paylaşımını sağlayacak yasal düzenlemelerin yapılması,
- Aile içi şiddeti ve genel olarak kadına ve çocuklara yönelik şiddeti önlemek için kampanyalar, ana-babanın eğitime yönelik programların düzenlenmesi,
- Sağlık görevlileri, öğretmenler, sosyal hizmet uzmanları, psikologlar, çocuk gelişimi uzmanları, polisler gibi meslek elemanlarının eğitim programlarına, kadın ve çocuklara karşı şiddet konusunun sokulması,
- 1996 Habitat II Konferansını bir platform olarak kullanıp, kent planlamasında ve bina mimarisinde, kadına karşı şiddet konusuna duyarlı bakış açısının yer almasının sağlanması,
- Medyanın sürekli izlenerek, şiddeti, özellikle kadın ve çocuklara karşı şiddeti, teşvik edici programlar konusunda medya kuruluşlarının uyarılması, bu yayınların engellenmesi,
- Şiddete uğrayan kadınlar için başvuru ve sığınma evlerinin sayısının artırılması, ücretsiz danışmanlık, psikolojik destek ve yasal yardım sağlanması,
- Kadının katılımı olmadan sürdürülebilir kalkınmanın mümkün olmadığı düşüncesiyle, kadın bakış açısından sürdürülebilir kalkınma konusunda araştırmalar yapılması.

*KSSGM (1998), s. 105.

“Kadınları Güçlendirmek” ve Toplumsal Cinsiyet Perspektifinin Bütün Politika ve Programlara Yansıtılması

“Sadece pastadan payımızı almak değil, pastanın şeklini ve tadını da tanımlamak istiyoruz!”⁹ (Ela Bhatt, Hindistan)

Pekin Eylem Platformu, Meksika Konferansı’ndan bu yana giderek değişen bir anlayışın somut ifadesi oldu. BM’de kadın konferansları başladığında kadın sorunlarının çözümü için kadınların önündeki engellerin kaldırılmasının yeterli olacağı düşünülüyordu. Ancak giderek bunun yeterli olmadığı, en önemli noktanın kadınların kendilerinin güçlenmesi olduğu ortaya çıktı. “Kadınların güçlenmesi” kavramı Eylem Platformu’nun ana felsefesini oluşturdu; belgenin bütününe “olumlu ayrımcılık” ruhu hakimdi. Gene bu belgede çok açık ifadesini bulan bir diğer yaklaşım da, kadın sorunlarının ana politikalara sonradan iliştilmiş ekler şeklinde ele alınamayacağı, bu sorunların çözümünün bütün politikaların ayrılmaz bir parçası olması gerektiğiydi. Konu ister kalkınma, ister insan hakları, isterse yerel yönetimler olsun, kadın sorunları bu politikaların oluşturulmasında eskiden olduğu gibi bir detay olarak ele alınmamalı, bu politikaların bizzat merkezine oturtulmalıydı.

Pekin Bildirgesi’ni imzalayan tüm hükümetler, yukarıda sıralanan kritik alanların hepsinde kadın-erkek eşitliğini sağlamaya, kız çocuklarının ve kadınların insan haklarını korumaya ve yaygınlaştırmaya, kız çocuklarına ve kadına yönelik her türlü şiddeti önlemeye ve ortadan kaldırmaya kararlı olduklarını belirterek, bütün politika ve programlarında toplumsal cinsiyet perspektifine yer vermeyi taahhüt ettiler.

Bu konferans, daha evvelki konferanslarda benimsenen ve hedefi kadınların kalkınmadan eşit pay almasıyla sınırlı olan “Kalkınmada Kadın” stratejisinden, toplumdaki tüm iktidar ilişkilerini değiştirme hedefini içeren “Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma” stratejisine resmi geçişi simgeledi.

---

⁹ Henökl, B. ve Neuhold, B. (2000), s. 53.

Bölüm 2

PEKİN + 5: “KADIN 2000: 21.YÜZYIL İÇİN TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ, KALKINMA VE BARIŞ”

Birleşmiş Milletler'in 5-9 Haziran 2000 tarihli Pekin+5 özel oturumunun büyük tartışmalara sahne olacağı daha hazırlık toplantıları sırasında belli olmuştu. Bazı köktendinci Müslüman ve Hıristiyan hükümetler ve Vatikan, kadının annelik yönünü öne çıkartıp diğer her şeyi buna tabi kılan, “ideal çekirdek aile”yi tek “meşru” aile kabul eden anlayışlarını kararlara sokmak, kürtaj konusunu belge dışında bırakmak, ergenlik çağındaki kız ve erkeklerin cinsel eğitim ve sağlık hizmetlerinden eşit ve serbest biçimde yararlanma hakkının tanınmasını engellemek çabasındaydılar. Bu nedenle, tüm dünyadaki kadın sivil toplum örgütleri, Pekin Konferansı'nda elde edilen kazanımlardan geri adım atmamak, oy birliği aranan Sonuç Belgesi'nde köktendinci bir azınlığın, çoğunluğun iradesine galebe çalmasını engellemek ve de Eylem Platformu'nun daha hızlı bir şekilde hayata geçirilmesine yönelik yeni önlemler alınmasını sağlamak için konferanstan çok önce çalışmalara başladılar ve hem bölgesel hazırlık toplantılarında hem de özel oturumda yoğun bir lobicilik faaliyeti gerçekleştirdiler.

BAĞIMSIZ KADIN HAREKETİ PEKİN+5 HAZIRLIK VE KONFERANS SÜREÇLERİNDE ÖNEMLİ BİR ROL ÜSTLENDİ

Dünyada

BM özel oturumuna hazırlanmak amacıyla bütün dünyada kadın örgütleri, ulusal ve uluslararası iletişim ağları kurdular, raporlar hazırlayıp, etkinlikler düzenlediler. BM Genel Kurulu'ndaki görüşmeler sırasında, tek başına oy kullanma hakkı olan Vatikan ve onunla işbirliği içindeki bazı Katolik ve Müslüman köktendinci devlet ve kuruluşlar, özellikle kadının kendi bedeni, cinselliği ve yaşamı üzerinde kontrol sahibi olma hakkına ve bu kapsamda da kürtaj hakkına saldırdılar; bu girişimler yoğun propaganda faaliyeti ve koordinasyonla etkisiz kılındı. Kadının asal görevinin annelik yapmak ve aileye kol kanat germek olduğunu savunan köktendinciler, “aile” kavramının dokunulmazlığını tehlikeye atacağı ve kutsallığını lekeleyeceği gerekçesiyle, “aile içi şiddet”i bir sorun olarak kabul etmemekte direndiler. Buna karşı, Afrika, Güney Amerika ve Karaiplerden gelen delegasyonlar, selametinden kadının sorumlu tutulduğu “çekirdek aile”nin dünyadaki biricik aile türü olmadığını, pek çok yerde bundan farklı “aile” türlerinin bulunduğunu, köktendinci grupların “özel” alan mahremiyeti içine sokup korumaya çalıştığı çekirdek ailelerin iddia edildiği gibi kadın-erkek eşitliğinin hayata geçtiği ve kız çocukların tam güvenliğinin sağlanabildiği ortamlar olmadığını savundular.

Türkiye’de

Türkiye’de de kadın örgütleri Pekin+5 için neredeyse bir buçuk yıl öncesinden başlayan uzun hazırlık çalışmaları yaptılar. Bu amaçla İstanbul’da Anakültür, İstanbul Barosu Kadın Hakları Uygulama Merkezi, Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KA-DER), Kadının İnsan Hakları Projesi – YENİ ÇÖZÜMLER Vakfı, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı ve Soroptimistler Federasyonu, Eşitlik İzleme Platformu (EŞ-İZ) adı altında biraraya gelerek bir yılı aşkın bir süre ortak çalışmalar yürüttüler. Bir yandan uluslararası kadın hareketiyle ilişki kuran EŞ-İZ, diğer yandan da hem toplantı gerçekleşmeden önce hem de toplantı sırasında ve sonrasında kamuoyunu Pekin+5 hakkında bilgilendirmek için uğraştı.

EŞ-İZ üyeleri Cenevre ve New York’ta yapılan hazırlık toplantılarına ve BM özel oturumuna gerek resmi heyetler içinde, gerekse sivil toplum örgütleri temsilcileri olarak katılarak çok etkin bir rol oynadılar. Ayrıca, Ankara’da Uçan Süpürge’nin çağrısıyla birçok kadın örgütünün katıldığı bir toplantı düzenlenerek, Türkiye’de kadınların durumuna ilişkin ayrıntılı bir rapor hazırlandı. Bu rapor New York’ta yapılan hazırlık toplantısında ilgililere dağıtıldı. 17-21 Ocak 2000’de Cenevre’de yapılan, özel oturum için bölgesel hazırlık toplantısı niteliğindeki BM Avrupa Ekonomik Komisyonu toplantısına resmi heyetin yanında Kadının İnsan Hakları Projesi - YENİ ÇÖZÜMLER Vakfı, KA-DER, Mor Çatı, Anakültür, Soroptimistler, Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı ve Marmara Grubu Vakfı temsilcileri katıldılar. 19-21 Mart 2000’de New York’ta yapılan hazırlık toplantısına katılan Türkiye heyeti içinde Kadının İnsan Hakları Projesi - YENİ ÇÖZÜMLER Vakfı’ndan bir uzman arkadaşımız da yer aldı.

TÜRKİYE’NİN BM KONFERANSLARINDAKİ BELİRLEYİCİ ROLÜ

Türkiye’nin BM toplantılarında belirleyici bir rolü vardır. Bunun nedeni, birçok üye devlet bu konferanslardaki oylama sürecine gruplar halinde katılırken, Türkiye’nin oyunu Küba ve Vatikan gibi tek başına kullanma hakkına sahip olmasıdır. Örneğin, Avrupa Birliği’ne üye ülkeler önce kendi aralarında tartışmalar sonucu bir görüş birliğine varmakta ve toplantılarda ortak görüş doğrultusunda tek oy kullanmaktadırlar. Aynı şey 133 Üçüncü Dünya ülkesinin üye olduğu Grup 77 için de geçerlidir. ABD, Avustralya, İsviçre, İzlanda, Japonya, Kanada, Lichtenstein, Norveç ve Yeni Zelanda da JUSCANZ adlı bir grup çerçevesinde oy kullanmaktadır. Bu grupların hiçbirine üye olmayan az sayıda ülkeden biri olan Türkiye ise, kararlar alınırken tek başına oy kullandığı için belirleyici rol oynama imkânına sahip bir konumdadır. Ayrıca, Türkiye, laik yasaları ve kadın hakları konusunda diğer Müslüman ülkelere oranla ilerici konumuyla Müslüman toplumlar için öncü bir rol oynayabilme şansına sahiptir. Pekin+5 toplantısına kadar, Türkiye bu konumundan yeterince yararlanamamıştı. Ancak Türkiye’nin tutumunda, gerek Pekin+5 toplantısının hazırlıkları, gerekse bizzat BM özel oturumu sürecinde olumlu ve ciddi değişiklikler olduğu söylenebilir.

Pekin+5 sürecinde Türkiye’de elde edilen önemli kazanımlardan biri, BM Genel Kurulu’nun özel oturumuna katılacak resmi heyette Türkiye tarihinde ilk defa olmak üzere, bağımsız kadın kuruluşları tarafından demokratik olarak seçilen temsilcilerin de

yer alması oldu. Resmi heyette yer alan bu temsilciler, ikisi İstanbul'dan (Kadının İnsan Hakları Projesi - YENİ ÇÖZÜMLER Vakfı ve Mor Çatı), ikisi Ankara'dan (Türk Kadınlar Birliği ve Türkiye Aile Planlaması Derneği) olmak üzere belirlenerek özel oturuma katıldı. Özel oturum sırasında düzenlenen STK etkinliklerine katılan sivil toplum örgütleri, Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (KASAUM), KA-DER, Anakültür, Soroptimistler, Kadının İnsan Hakları Projesi - YENİ ÇÖZÜMLER Vakfı, Mor Çatı, Marmara Grubu Vakfı, Kadın Dayanışma Vakfı, Hanımlar İlim ve Kültür Vakfı ve Uçan Süpürge'ydi.

PEKİN+5 SİYASİ BİLDİRGESİ VE SONUÇ BELGESİ

Özel Oturum sonunda biri "Siyasi Bildirge", diğeri de "Sonuç Belgesi" olmak üzere iki belge oybirliğiyle kabul edildi. Siyasi Bildirge ile ilgili olarak altı çizilmesi gereken noktalar şunlardır:

- **Hükümetler Pekin ve Nairobi Konferansları belgelerinde attıkları imzaların ve acilen çözüm bekleyen 12 kritik alana ilişkin taahhütlerinin arkasında durduklarını ilan ettiler.**

YANI:

Yukarıda kısaca anlattığımız, küçük ama örgütlü ve "din", "kültür" ve "gelenek" gibi dünya politikasında "hassas" konuları kullanarak gerçek çaplarının ötesinde etki sahibi olma yolunu tutan köktendinci hükümetlerin dünya kadınlarının kazanımlarını Pekin'de gelinen noktanın gerisine çekme çabaları sonuçsuz kaldı.

Pekin Konferansı sırasında hükümetlerin verdikleri taahhütlerin altı çizildi ve hükümetlere bunları gerçekleştirmeleri için bir kere daha çağrı yapıldı.

- **Gelişmiş ülkelerin gayri safi milli hasıllarının %0.7'sini resmi kalkınma yardımı olarak ayırmak konusunda verdikleri sözleri henüz tutmadıkları vurgulandı; bu durumun bir an önce düzeltilmesi istendi.**
- **Pekin Eylem Platformu'nun tam ve hızlı bir şekilde uygulanması için insan hakları ve temel özgürlüklerin geliştirilmesi ve uygulanmasına daha fazla öncelik verilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısının bütün temel politika ve programlarda yer alması gerektiği ve bunun yapılacağı taahhüdü verildi.**
- **Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasının sadece kadınların değil, erkeklerin de sorunu olduğu ve onların da bu çabaya katılıp sorumluluk üstlenmeleri gerektiği vurgulandı.**
- **Sonuç Belgesi'nin ilk bölümünde Eylem Platformu'nun hedefini kadının güçlendirilmesi olarak koyup genel çerçeveyi çizen konferans, ikinci bölümde Pekin'de öncelikle harekete geçilecek alanlar olarak belirlenen 12 kritik alanda kaydedilen mesafeyi değerlendirerek hedef ve taahhütlerin tam olarak gerçekleştirilmediği sonucuna vardı; karşılaşılan engelleri tek tek saptadı.**
- **Üçüncü bölümde 1995'ten sonraki beş yıl içinde dünya ölçeğinde yaşanan küreselleşme olgusunun ve bunun yol açtığı özelleştirme, kamu harcamalarının azalması, sağlanabilen faydaların eşitsiz dağılımı, ülkeler**

arasında ve ülkeler içinde ekonomik farkların ve istikrarsızlığın artması eğilimlerinin Pekin Eylem Platformu'nun uygulanmasını olumsuz etkilediği belirlendi.

YANI:

“Küreselleşme” olarak adlandırılan dünya çapındaki bu olayın Türkiye ve dolayısıyla da Türkiye'deki kadınlar ve toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerindeki etkileri, üzerinde çalışılması gereken bir alan olarak kadın kuruluşlarının önünde durmakta. Sonuç belgesinde ele alınan bazı ana başlıklar hareket noktası olabilir: Mevcut kıt kaynakların adil kullanımını sağlamak için kamu bütçelerinin toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifiyle hazırlanması ve uygulanması gibi.

Tüm çalışma ve çabalarımızı, hatta yaşamlarımızı etkileyecek bir diğer büyük olay da dünyada ve bölgemizde hızla büyüyen savaş tehlikesi. Hem bugün hem de yarın açısından çok yönlü değerlendirmeler ve planlar yapılması, hazırlıklı olunması gerekli. Savaşların ve silahlı çatışmaların kadınların insan hakları ihlallerini nasıl artırdığına en son Balkanlar'da tanık olduk.

- **Dördüncü ve son bölümde ise hem dünya ölçeğindeki yeni gelişmelerden, hem de mevcut koşullardan kaynaklanan engellerin üstesinden gelmek, Pekin Eylem Platformu'nu tam ve hızlı bir şekilde uygulamak için yapılacak eylem ve girişimler, bunları gerçekleştirmesi gereken aktörlere göre gruplandırılarak saptandı.**

Sonuç Bildirgesi'nde hükümetler, özellikle kadına karşı şiddet, kadın ticareti, sağlık, küreselleşme, silahlı çatışmalar, kadının insan hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularında daha önceki kazanımların ötesine giden birçok taahhütte bulundular.

TARİHTE İLK DEFA NAMUS SUÇLARI VE ZORLA EVLENDİRME ULUSLARARASI BİR BİLDİRGEDE YER ALIYOR

Pekin+5 Sonuç Belgesi, Pekin Konferansı'nda yapılan kadına karşı şiddet tanımını genişleterek, hükümetleri “evlilik içi tecavüz dahil olmak üzere, aile içi şiddetin her türüne karşı” adımlar atmaya ve “zorla evlendirme” ve “namus suçları” gibi gelenekleri yeryüzünden silmeye yönelik stratejiler geliştirmeye çağırdı. Namus suçlarının ve zorla evlendirmenin kadına karşı şiddet kapsamı içinde değerlendirilmesi önerisini yapan ülke Türkiye idi ve Türkiye heyeti, bu kararların alınmasında son derece etkin bir rol oynadı. Böylece “namus suçları” ve “zorla evlendirme” ilk defa uluslararası bir anlaşma metnine girmiş ve kadına karşı şiddet olarak isimlendirilmiş oldu.

Pekin+5'te bu konuların sonuç belgesinde ele alınmasıyla, “gelenek-görenek” kategorisi içine sokularak tabulaştırılan, böylece de dile getirilmesi ve tartışılması engellenen bu konular gözle görünür kılındı; hükümetler de bu gelenekleri önleyici her türlü önlemi almakla yükümlü tutuldular.

PEKİN + 5'TE HÜKÜMETLERİN ve TÜRKİYE'NİN YENİ TAAHHÜTLERİ

Pekin+5 Sonuç Belgesi'nde yer alan ve Pekin Eylem Platformu'na göre daha ileri olan hükümet taahhütleri aşağıda kısaca özetlenmiştir.¹⁰

Sağlık

- En geç 2015 yılına kadar cinsel ve üreme sağlığı hizmetleri dahil, yüksek kaliteli temel sağlık hizmetlerinin tüm yaşlardaki kadınlar için erişilebilir hale getirilmesi (79 b),
- Ulusal politika, program ve yasaların Kahire+5 Özel Oturumu'nda kabul edilen eylem planı uyarınca gözden geçirip değiştirilmesi ve bunu yaparken anne ölümlerini azaltmak, sağlık personeli eşliğinde yapılan doğum oranını artırmak konularında miktar ve zaman olarak belirlenmiş hedeflere ulaşmaya öncelik verilmesi, Kahire+5 konferansında kararlaştırılan ölçüm ve değerlendirme kıstas ve hedeflerinin onaylanması (79 c),
- Doğum sırasında ve/veya doğum ve/veya hamilelikle bağlantılı olarak meydana gelen ölümlerin azaltılmasına sağlık sektörünün öncelikleri arasında yer verilmesi (72 b),
- Erkeklerin cinsel ilişki kurarken sağlık açısından daha güvenli davranışlar sergilemesini sağlamak için, bilgilendirmeyi amaçlamanın ötesine geçen özel eğitim programları düzenlenmesi (72 l),
- Sıtma ve verem gibi hastalıkların kadınlar arasında orantısız ve aşırı ölçülerde yaygınlaştığının dikkate alınması, bu sorunların öncelikli olarak toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı bir bakış açısıyla ele alınmasını sağlayıcı politikalar benimsenmesi ve önlemler alınması (72 a),
- Sağlık sektöründe reform yapılarak bütün kadınların sağlık hizmetlerine tam ve eşit biçimde ulaşabilmesinin sağlanması (79 e),
- Kadınların, kalp ve akciğer hastalıkları, yüksek tansiyon, kemik erimesi, meme, rahim boynu ve yumurtalık kanserleri gibi sağlık sorunlarıyla ilgili gereksinimleri için daha ileri ve yeni teknolojilerden, güvenli ve bütçeye uygun ilaç ve tedavilerden yararlanabilmelerine olanak sağlanması (79 h),
- Sağlık görevlileri için güvenli çalışma ortamları sağlanması (72 f),
- Ergenlik çağındakiler için cinsel sağlık ve doğurganlık sağlığı hizmetlerine sınırsız ulaşma olanağı sağlanması, katılımcı cinsel eğitim programları geliştirilmesi (79 f),
- HIV/AIDS'e karşı, aşıların, mikrobisidlerin geliştirilmesine ve kadın prezervatiflerinin sağlanmasına öncelik verilmesi (103 b),
- HIV/AIDS taşıyanlara karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılması, özel hayatın gizliliğine saygı gösterilmesi (72 n),

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için Pekin+5 Sonuç Belgesi'ne bakınız. Bu belgenin tamamı, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nden edinilebilir.

• Sigaraya ve sigaradan 2. derecede etkilenmeye karşı daha sıkı önlemler alınması (72 q).

Şiddet

• Namus suçları ve zorla evlendirmenin kadına karşı şiddet kapsamında ele alınması. Hükümetlerin bu zararlı gelenek ve göreneklerin uygulanmasına son vermek için yasalar, politikalar ve eğitim programları gibi önlemleri geliştirmek, benimsemek ve eksiksiz uygulamakla ve yerel kadın gruplarıyla işbirliği yaparak bu zararlı geleneksel uygulama ve âdetlerin kadınların insan haklarını nasıl ihlal ettiği konusunda toplumsal ve bireysel bilinci yükseltmekle yükümlü tutulması (69 d ve 96 a),

• Çeyiz geleneği ile bağlantılı olarak yaşanan şiddeti ortadan kaldırmak için hükümetler tarafından kapsamlı önlemler alınması (96 a),

• Evlilik içi tecavüz ve aile içi şiddetin her biçimini ortadan kaldırmak için gerekli yasal önlemlerin alınması ve daha güçlü mekanizmalar oluşturulması (69 d),

• Kadınlara uygulanan şiddete karşı uluslararası planda bir “sıfır hoşgörü” kampanyası açılması (87 b),

• Kadına yönelik ırkçı şiddet sorununun ele alınması (69 g),

• Kezzap ve benzeri yakıcı maddelerle yapılan saldırıların kadına karşı şiddet kapsamında ele alınması (96 a),

• Ayrımcılığa dayalı şiddet de dahil olmak üzere, şiddetin her türünün suç sayılması (69 c).

TÜRKİYE’NİN GİRİŞİMİYLE PEKİN+5 SONUÇ BELGESİNE DAHİL EDİLEN KONULAR

• Namus suçları ve zorla evlendirmenin, evlilik içi tecavüzün kadına karşı şiddet kapsamı içine alınması, devletlerin bu konularda koruyucu ve önleyici yasal adımları atmaları;

• Kadın-erkek eşitliği perspektifinin tüm ana plan, program ve politikaların bir parçası haline getirilmesi;

• Kadının toplumdaki cinsiyet kodlamalarına bağlı olarak üstlendiği roller kapsamında yarattığı emeğin ücretlendirilmesi konusunda gerekli önlemlerin alınması;

• Kayıt dışı ekonomide ve tarımda çalışan kadınların iş koşullarının düzeltilmesi ve sosyal güvenceye kavuşturulması;

• Kadınların karar alma mekanizmalarında eşit bir şekilde yer almasının önündeki engellerin kaldırılması;

• Toplumdaki cinsiyet rollerinden kaynaklanan eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya yönelik, belirli bir zaman dilimi içinde gerçekleştirilmesi öngörülen hedefler koyulması ve bunun için gerekli para ve insan kaynaklarının tahsisi.

Eğitim

- 2005 yılına kadar ilk ve orta öğretimde toplumsal cinsiyet farkının giderilmesi. 2015 yılına kadar kız-erkek bütün çocuklara ücretsiz, zorunlu ilköğretim hakkı sağlanması. Aradaki farkı artırdığı saptanan politikaların ortadan kaldırılması (67 c).
- Özellikle yetişkin kadınlar arasında okuma yazma bilmeyenlerin oranında (2015'e kadar en az yüzde 50 oranında) düşüş sağlanması (95 f).

Kadın Ticareti

- Kadın ticaretinin kurbanı olan kadınlara ekonomik alternatifler sunulması, koordinasyon mekanizmaları içeren kapsamlı stratejiler geliştirilmesi (70 b, 97 c),
- İnsan tacirlerinin eline düşmüş kadınların yargılanmamalarının, hukuki bir suçlamayla karşılaşmamalarının sağlanması (70 c),
- Kadın ticaretinin tanımlanması konusunda ülkeler arası işbirliği -protokol taslağı- oluşturulması (70 d, 97 a, 97 b).

Kadın ve Silahlı Çatışmalar

- Kadınların, özellikle yerel kadın gruplarının ve kadın kuruluşlarının barış süreçlerine tam katılımının sağlanması (86 b, 86 c),
- Tam ve genel silahsızlanmaya gidilerek, silahsızlanmadan sağlanan kaynakların kadınlara faydalı toplumsal programlarda kullanılmasının sağlanması (99 k),
- Roma Uluslararası Ceza Mahkemesi Tüzüğü'nün onaylanması (68 e),
- Kamuoyunun, Roma Tüzüğü'nde tanımlanan cinsel şiddet türleri ve toplumsal cinsiyet eksenli suçlar hakkında bilgilendirilmesi, bu suçların önlenmesi ve suçluların yargılanması (96 b).

Küreselleşme

- Küreselleşmenin kadınların karşı karşıya olduğu olumsuzlukları ve toplumdaki cinsiyet rollerinden kaynaklanan farklılıkları artırdığının göz önüne alınması, kadınların sosyal güvenlikle eşit düzeyde yararlanmasının sağlanması (74 b ve 82 l),
- Makro ekonomik kararların alınma süreçlerine kadınların eşit katılımının sağlanması (101 a).

Ekonomi

- Kadınların mülkiyet ve miras haklarını tam olarak kullanabilmelerinin sağlanması, ekonomik kaynaklara eşit ölçüde erişim ve denetim imkânına sahip olmaları için gerekli önlemlerin alınması (68 h),
- Bütçelerle ilgili tüm süreçlerin tasarlanma, benimsenme ve uygulanmasına toplumsal cinsiyet perspektifi getirilmesi (73 b),
- Yoksulluğun ortadan kaldırılması çabalarının bir parçası olarak, kadınların konut üzerinde denetim ve konut edinebilme haklarının sağlanması (101 d),

- Kadınların iş yaşamındaki haklarına ilişkin Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) bildirgesi ilkelerinin savunulması ve kadınların iş haklarıyla ilgili ILO sözleşmelerinin benimsenmesi (94 b).

İnsan Hakları

- 2005 yılına kadar ayrımcı yasaların ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığa karşı etkili bir biçimde tepki gösterilmesini engelleyen yasal boşlukların kaldırılması. Ayrımcılıktan arındırılmış ve toplumsal cinsiyete duyarlı bir yasal ortam yaratılması (68 b),

- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi İhtiyarî Protokolü'nün onaylanması (68 d),

- Toplumsal cinsiyet ayrımcılığıyla ilişkili baskı ve şiddetin, iltica için geçerli neden olarak kabul edilmesi (68 i),

- Erkek ve kadın göçmenler arasında mevcut eşitsizliklerin sorun olarak ele alınması ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin güvence altına alınması (98 b),

- Kadının insan haklarını savunan ve koruyan kişi, grup ve toplumsal örgütleri korumak için gerekli önlemlerin alınması (98 e),

- Anlaşmaların uygulanmasından sorumlu devlet kurumlarının çalışmalarına toplumsal cinsiyet perspektifi getirmelerinin sağlanması (98 f),

- Sözleşmeye taraf devletlerin, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'nin nihai yorumlarını ve tavsiyelerini gözönüne almaya teşvik edilmesi (BM ve uluslararası kuruluşlara) (85 g),

- Ülkelerin yerli halklarına mensup kadınların ihtiyaçlarının karşılanması ve haklarına saygı gösterilmesi için önlemler alınması (69 h, 95 e, 95 i).

Siyasal Güçlenme

- Kadınların siyasi partilere ve parlamentolara katılımını artırmaya yönelik kotalar getirilmesi, önlemler alınması (66 a ve 81 b).

Sonuç bildirgesinin kadın kuruluşlarını hayal kırıklığına uğratan yanları da yok değildi. Sonuç belgesinde hangi zaman dilimi içinde gerçekleştirileceği belirlenmiş daha fazla hedef bulunması ve daha somut ölçüm ve değerlendirme kıstaslarının yer alması gerektiği; sonuç bildirgesinin, Pekin Eylem Platformu'nun daha büyük bir hızla hayata geçirilmesini sağlamak için gerekli somutluk ve ayrıntıdan yoksun olduğu bu eleştirilerin başlıcalarıydı. Kişinin cinsel tercihini özgürce belirleme hakkı, eşcinsellerin hakları ve sağlıklı ve güvenli kürtaj hizmetleri konusunda daha net ifadeler kullanılması yönündeki çabalara karşın, bu alanlarda “kadınların, cinselliklerine ilişkin konularda zorlamadan, ayrımcılıktan ve şiddetten uzak, kendi sorumlulukları altında ve özgürce karar vermeleri” gerektiğine dair bir ifadenin ve Pekin toplantısı kararlarının ilerisine geçilememiştir.

PEKİN+5: BİR EYLEM ÇAĞRISI

Kadınların her alanda güçlenmesi ve söz sahibi olması gerçek demokrasinin temel koşullarından biridir. Çoğu devlet uluslararası anlaşmalarda bu gerçeği kabul etmiş

durumdadır. Buna karşın, “özel” alanda karşılaştığımız kadının insan hakları ihlallerini önlemek ve yeryüzünden silmek konusunda önlem almamakta direnen, uluslararası belgelerdeki taahhütlerini yerine getirmeyen pek çok hükümet vardır. Türkiye’de devlet, kadın-erkek eşitliğini yaymak ve toplumsal cinsiyet perspektifini tüm politikalara entegre etmek konularında direnç göstermeye devam etmekte; kadına karşı şiddet konusunda süreklilik arzeden, tutarlı ve kurumsallaşmış bir tepki göstermemektedir. Devlet katında alınan tavırlar ve gösterilen çabalar kişisel düzeyde kalmaktadır. Bu duyarsızlığın kırıldığı ve olumlu adımların atılabildiği noktalarda, bağımsız kadın hareketinin 1980’lerden bu yana yoğunlaşan çabaları ve bu çabaları destekleyen uluslararası baskı önemli rol oynamıştır.

Kadın ve insan hakları konulu uluslararası toplantıların ve anlaşmaların ulusal düzeyde gerçek eşitliği sağlamaya yönelik politikalara dönüşmesi, hükümetler tarafından uluslararası toplantılarda verilen sözlerin ve belirlenen ilkelerin hükümet politikaları ve uygulamaları boyutunda ne derece yaşama geçirildiğine bağlıdır. Bu kararların çıkması için Türkiye’de ve tüm dünyada pek çok kadın hem kafaca hem de fiilen büyük emekler harcadı, mücadele etti. Bu kitapçıkta ele aldığımız ve yüzyılların tecrübe ve geleneklerine sahip güçlü bir muhalefetle zorlu mücadeleler yaparak elde edilen kazanımların ete kemiğe bürünmesi, fikir ve kavramlar düzeyinde kazanılmış zaferler olmaktan çıkıp, hayatlarımızı ayrımcılık ve şiddetten arındıran, yani daha yaşanmaya değer kılan somut gelişmeler haline gelmesi, hükümetlerin siyasi iradelerine bağlı olduğu kadar, bu taahhütlerin takipçisi olacak ve kadınları ve Türkiye kamuoyunu bu konuda bilgilendirip harekete geçirecek bağımsız kadın örgütlerine ve diğer sivil toplum örgütlerine de bağlıdır. Bütün bu kararlar ancak somut kazanımlara dönüştükleri ölçüde anlam kazanacak, değer ifade edeceklerdir.

Bu kitapçıkta tarihsel gelişimi içinde anlatılan uluslararası toplantıların sonuç belgeleri ve eylem planlarında saptanmış öncelikli alanlar ve hedefler, bir yandan devletlerin yükümlülüklerini ortaya koyarken, bir yandan da ulusal ve uluslararası kadın hareketleri arasında hedefler ve öncelikler çerçevesinde koordinasyonu sağlama işlevini yerine getirmektedir. Şunu unutmamak gerek ki, bu kazanımları olmamışa çevirmeye çalışan, başını Vatikan ve köktendinci devletlerin çektiği bir karşı cephe vardır. Atılacak ilk adımlardan biri, kadınların, buldukları her konumda bu sözlerin hayata geçirilmesini talep etmeleri, bu ihtiyacı gündeme getirmeleri olacaktır.

Pekin Eylem Platformu ve Pekin+5 belgelerinde saptanan sorun alanları harekete geçmek için iyi birer çerçeve oluşturmaktadır. Elimizdeki bir diğer veri ise, Türkiye’nin Pekin’de ve Pekin+5’te yaptığı taahhütler ile Ulusal Eylem Planı’nda öncelikli ilan ettiği sekiz sorun alanıyla ilgili olarak ortaya koyduğu hedeflerdir.

Koyulan hedefler ve yapılan taahhütler ile somut durumu her bir alanda karşı karşıya koymak bile, hem uyarıcı/öğretici hem de harekete geçirici olacaktır. Somut durumla ilgili veri toplama, düzenli bilgi akışını düzenleme çalışmaları, aynı zamanda taban örgütlenmesine de destek olabilecek, kadının insan hakları konusundaki duyarlılığı artıracaktır.

KAYNAKÇA

- Bunch, C. ve Reilly, N. (1994). Demanding Accountability: The global campaign and Vienna Tribunal for women's human rights (Hesap Sormak: Uluslararası kadının insan hakları kampanyası ve Viyana Tribünali). New York: Center for Women's Global Leadership (CWGL) ve United Nations Development Fund for Women (UNIFEM).
- Crosette, B. (2001). "Beijing + 5: Women's delegates reach agreement," ("Pekin + 5: Kadınların temsilcileri bir anlaşmaya vardı"). The New York Times, 11 Haziran 2001.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (1991). 1989 Türkiye Nüfus Araştırması. Ankara: DİE Yayınları.
- Ecevit, Y., Tan, M. ve Üşür, S.S. (2000). Kadın ve Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset. İstanbul: TÜSİAD Yayınları.
- Forum '85 NGO Planning Committee (1985). Final Report (Sonuç Raporu). Nairobi: NGO Planning Committee.
- Germain A. ve Kyte R. (1995). The Cairo Consensus: The right agenda for the right time (Kahire Anlaşması: Doğru zamanda doğru gündem) [Elektronik format]. New York: International Women's Health Coalition (IWHC).
- Girard, F. (2000). "Beijing plus five: Sexual and reproductive rights are here to stay." ("Pekin+5: Cinsel haklar doğurganlık hakları var ve kalacak"). <http://www.iwhc.org/index.cfm?fuseaction=page&pageID=86> dan alınış tarihi: Ağustos 2001.
- Girard, F. (2000). "Beijing plus five: IWHC's analysis of negotiations and final 'Further Actions Document.'" ("Pekin + 5: Uluslararası Kadın Sağlığı Koalisyonu'nun tartışmalar ve sonuç belgesi hakkındaki analizi") <http://www.iwhc.org/uploads/FurtherActions.pdf> dan alınış tarihi: Ağustos 2001.
- Henökl, B. ve Neuhold B. (2000). Women's Rights – Human Rights: From dream to reality (Kadın Hakları - İnsan Hakları: Rüyadan gerçeğe). Avusturya: OED Publications.
- International Service for Human Rights (1995). Women's Rights in the UN: A manual on how the UN human rights mechanisms can protect women's rights, Human Rights Series No. 3 (Birleşmiş Milletler'de Kadın Hakları: BM'de insan hakları mekanizmalarının kadın haklarını nasıl koruyabileceği üzerine bir el kitabı). Cenevre: International Service for Human Rights.
- İlkaracan, P. (2001). "Translating the Beijing + 5 agreements into national and local policies and programs" ("Pekin + 5 kararlarını ve ulusal ve yerel siyasetlere ve programlara dönüştürmek"). Global Health Council (Küresel Sağlık Konseyi) 28. Olağan Konferansı'nda yapılan konuşma, Washington D.C, 27 Mayıs – 1 Haziran 2001.
- Martens, K. (2000). "NGO participation at international conferences: Assessing theoretical accounts" ("Uluslararası konferanslarda sivil toplum örgütlerinin katılımı:

Teorik raporların bir değerlendirmesi) [Elektronik format]. Transnational Associations, 3, s.115-127.

— Penn, S. "A New era of feminism" (Feminizmin yeni aęı). San Francisco Chronicle, 21 Mart 2000.

— T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (1998). Cumhuriyet'in 75. Yılında Türkiye'de Kadının Durumu. Ankara: KSSGM.

— T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (2000). Kadın 2000: 21. Yüzyıl için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış. Ankara: KSSGM.

— T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (2001). Türkiye'de Kadın 2001. Ankara: KSSGM.

— T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (2001). Pekin +5 Siyasi Deklarasyonu ve Sonuç Belgesi & Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu. Ankara: KSSGM.

— Yiğitbaş, S. (1998). Hastane Kayıtlarından Anne Ölümleri ve Nedenleri Araştırması. Hacettepe Üniversitesi, Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı, Uzmanlık Tezi.